

הרב ידידיה כהנא

גוי מסיח לפי תומו בעדות אשה

פתיחה

למרות שבדרך כלל חשוד הגוי בשקר³¹³, מצאנו שבמקרים מסוימים התירו חז"ל להסתמך על עדותו של גוי, כאשר הוא מסיח לפי תומו (להלן: מסל"ת). אחד מן המקרים הוא עדות אשה, כלומר, עדות שמת בעלה, שעל פיה מותרת האשה להינשא. מהי הגדרת הנאמנות של הגוי להתיר אשת איש?

בדברינו נעסוק בעיקר בשתי שיטות: שיטת הרמב"ם ושיטת המחבר וסיעתו.

הקדמה – המקור לנאמנות גוי מסל"ת

נאמר במשנה (קכא):³¹⁴

אפילו שמע מן הנשים אומרות מת איש פלוני – דיו. ר' יהודה אומר: אפילו שמע מן התינוקות אומרים הרי אנו הולכין לספוד ולקבור את איש פלוני.

בין שהוא מתכוין ובין שאינו מתכוין. ר' יהודה בן בבא אומר: בישראל אע"פ שהוא מתכוין; ובעובד כוכבים, אם היה מתכוין – אין עדותו עדות.

מבאר הגמרא:

ובעובד כוכבים אם היה מתכוין וכו'. אמר רב יהודה אמר שמואל: לא שנו אלא שנתכוין להתיר, אבל נתכוין להעיד – עדותו עדות. היכי ידעינן? אמר רב יוסף: בא לבית דין ואמר איש פלוני מת השיאו את אשתו – זהו נתכוין להתיר, מת סתם – זהו נתכוין לעדות.

איתמר נמי, אמר ריש לקיש: לא שנו אלא שנתכוין להתיר, אבל נתכוין להעיד – עדותו עדות. אמר ליה ר' יוחנן: לא כך היה מעשה באושעיא ברבי, שהתירם עם שמנים וחמשה זקנים? אמר להם: לא שנו אלא שנתכוין להתיר, אבל נתכוין להעיד – עדותו עדות, ולא הודו לו חכמים! אלא מתניתין דקתני "ובעובד כוכבים אם היה מתכוין אין עדותו עדות" היכי משכחת לה? במסיח לפי תומו.

כי ההוא דהוה קאמר ואזיל: מאן איכא בי חיואי, מאן איכא בי חיואי, שכיב חיואי! ואנסבה רב יוסף לדביתהו. ההוא דהוה קאמר ואזיל: ווי ליה לפרשא זריזא דהוה בפומבדיתא דשכיב! ואנסבה רב יוסף, ואיתימא רבא לדביתהו.

מצאנו מחלוקת בגמרא בין רבי יוחנן לבין ריש לקיש, אם גוי נאמן להשיא אשה בעדותו, או שהוא נאמן רק אם הוא מסיח לפי תומו. ריש לקיש סובר שנאמן בעדותו, ובלבד שלא יתכוון להתיר את האשה, ואילו רבי יוחנן סובר שבכל מקרה שבו הגוי מתכוון להעיד – אינו נאמן כלל, ונאמן רק במסיח לפי תומו, כאשר הוא מספר סיפור בעלמא ואינו מודע כלל למשמעויות המשפטיות של דבריו.

את המחלוקת אפשר להבין בשתי צורות:

א. ריש לקיש ורבי יוחנן מסכימים שהסיבה שגוי אינו נאמן היא משום שיש חשש שהוא משקר, ורק נחלקו עד כמה. ריש לקיש סובר שכאשר הגוי אינו מודע לתועלת שבדבריו, הוא אינו משקר. הגוי אינו נחשב כשקרן באופן טבעי, אלא רק כאשר יש לו מטרה מסוימת בשקר. לכן כאשר אין לשקר מטרה מוגדרת, היינו שהוא אינו מודע לתוצאה המשפטית של היתר האשה – הוא אינו חשוד לשקר. לעומתו סובר רבי יוחנן שאין לסמוך על דבריו של גוי כלל, אלא כאשר הוא אינו מודע לכך שמישהו סומך על דבריו. כלומר, הגוי נחשב כשקרן באופן טבעי, אלא אם ברור מדבריו שהוא אינו מתכוון לומר את הדברים שאנו מסיקים מדבריו. לפי הסבר זה, המחלוקת היא ברמת החשש לשקר, ולא מחלוקת מהותית.

ב. ריש לקיש סובר שאין בעיה מהותית בעדותו של הגוי, אך עדיין יש חשש שמא הוא משקר. את הבעיה הזאת אפשר לשלול

³¹³ עיין, למשל, גיטין יא. לגבי שטרות שנעשו בהדיוט, וברש"י שם, ד"ה אבל: "דהנהו ודאי פסילי דלא קפדי אאורועי נפשייהו וחתמי שיקרא". עיין גם נדה מה: "ואי בעית אימא, אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר", ועוד מקומות רבים.

³¹⁴ כל מראי המקומות מתייחסים למסכת יבמות, ובשו"ע ובית יוסף – לחלק אבן העזר, אלא אם צוין אחרת.

כאשר הוא אינו יודע שמתירים את האשה על פי דבריו. לעומתו סובר רבי יוחנן שהגוי פסול לעדות באופן מהותי, אלא שאם בית הדין מתרשם מדבריו שאכן הבעל מת, אפשר להתיר את האשה על פי התרשמות זו. התרשמות זו קיימת רק כאשר הגוי מסיח לפי תומו. לפי הבנה זו, המחלוקת היא מהותית, אם הגוי נאמן להעיד או שלא.

הלכה נפסקה כרבי יוחנן³¹⁵. אם כן, יש לברר אם פירוש הדבר שהגוי נאמן באופן עקרוני, אלא שכדי שנהיה בטוחים מחשש שקר צריך שיסיח לפי תומו, או שמא הגוי הוא רק מקור הידיעה, ובעצם אין לו נאמנות כלל והדין נקבע רק על פי ההתרשמות של בית הדין מדבריו.

א. מחלוקת הרמב"ם והמחבר – הטענה

אנו טוענים כי הרמב"ם סובר שנאמנות גוי במסל"ת נובעת מהתרשמות של בית הדין ולא מהנאמנות של הגוי, מעין "גילוי מילתא בעלמא". במילים אחרות, אין לגוי כל נאמנות, אפילו במסל"ת, אלא שכאשר גוי מסל"ת בית הדין מבין שאכן הבעל מת ומתיר את האשה.

סברה מעין זו מצאנו בנמוק"י (יבמות מו. ד"ה גמ' קמצא) בשם הרשב"א:

דגוי מסיח לפי תומו אינו נאמן מדין עדות דגוי לאו בר עדות הוא כלל אלא משום דקים לן דקושטא קאמר כיון דמסל"ת, ומשום עיגונא אקילו בה ואין לנו לחוש שמא תשכור גוי שיאמר כן מסל"ת אף על פי כן יש לו לדיין לדקדק בזה יפה אם נראה בדבר רמאות, הרשב"א ז"ל.

ועלינו לשאול, מנין לנו שבאמת אפשר להתיר אשה על פי אומדנה בלבד?

נציין כאן את דברי הרמב"ם (גירושין פרק יג הל' כט):

אל יקשה בעיניך שהתירו חכמים הערוה החמורה בעדות אשה או עבד או שפחה או גוי המסל"ת ועד מפי עד ומפי הכתב ובלא דרישה וחקירה כמו שבארנו, שלא הקפידה תורה על העדת שני עדים ושאר משפטי העדות אלא בדבר שאין אתה יכול לעמוד על בריו אלא מפי העדים ובעדותן כגון שהעידו שזה הרג את זה או הלוח את זה. אבל דבר שאפשר לעמוד על בריו שלא מפי העד הזה ואין העד יכול להשטט אם אין הדבר אמת כגון זה שהעיד שמת פלוני, לא הקפידה תורה עליו, שדבר רחוק הוא שיעיד בו העד בשקר, לפיכך הקלו חכמים בדבר זה...

כלומר, התורה לא הקפידה במקרה זה על דיני עדות³¹⁶, ועל כן ניתן לומר שגם אומדנה מועילה.

לעומתו המחבר, על סמך כמה ראשונים (שהבולט בהם הוא המהרי"ק), סובר שהגוי נאמן בעדותו, אלא שבדרך כלל אנו חוששים שהוא משקר, אלא אם הוא מסל"ת.

להלן נראה מספר סוגיות שבהן נחלקו הרמב"ם והמחבר, ונראה שמחלוקותיהם תלויות בשאלה זו.

ב. האם במסל"ת צריך קישור דברים?

מלשון הרמב"ם (גירושין, פרק יג הל' יא) משמע שגוי נאמן במסל"ת רק כאשר העובדה שהבעל מת מובלעת בתוך עניינים אחרים:

כבר אמרנו שהגוי שהיה מסל"ת משיאין על פיו. כיצד? היה הגוי מסיח ואומר "אוי לפלוני שמת כמה היה נאה וכמה טובה עשה עמי", או שהיה מסיח ואומר "כשהייתי בא בדרך נפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת ותמהנו לדבר זה כיצד מת פתאום" וכיוצא בדברים אלו שמראין שאין כוונתו להעיד – הרי זה נאמן.

מלשון הרמב"ם משמע שהגוי נאמן במסל"ת רק כאשר הבליע את סיפור המיתה בתוך סיפור אחר. וכן כתב הר"ן (שו"ת, סי' ג):

ולענין מה שאמרת כי גוי שבא לפנינו ואמר מסל"ת איש פלוני מת לבד, אם נאמר שהוא מכויין להעיד כל זמן שלא יקדים

³¹⁵ עיין רי"ף שם מו., וכן פסקו כל הפוסקים, שדווקא במסל"ת נאמן.

³¹⁶ עיין בקובץ זה במאמרו של הרב סיני לוי, המוכיח שהתנאי של "דבר העשוי להגלות" אינו הכרחי, והעיקר הוא שלא הקפידה כאן התורה על הלכות העדות, ולפיכך קבעו חכמים את הגדרים לפי מה שנראה להם.

דברים אחרים דומים דמאן איכא בי חסא או חבל על פלוני ודומיהם?

אין ספק, שכל מי שמתכוין להעיד אומר אותו דבר לבדו ומי שהוא אומר מסל"ת אינו אומר אותו דבר לבדו אלא בקשר ענין לפניו או לאחריו, וכל שלא אמר כן אינו אומר כמספר דברים אלא כרוצה להודיע אותו דבר לבדו ואינו נאמן. וכולהו עובדי דגמרא הכי איתנהו והכי מוכחי.

דבר זה מובן אם נסביר שאין נאמנות לגוי אפילו במסל"ת, אלא שבית הדין מתרשם מהסיפור, וכיוון שהבליע את הדברים הנחוצים לצורך העדות בתוך סיפור לפי תומו, בית הדין יכול להתרשם שאכן הבעל מת.

הבית יוסף (סי' יז ד"ה גוי שמסיח) דן בדברי הרמב"ם והר"ן שהבאנו, שמהם משמע שצריך קישור דברים:

הר"י טאיטצק ז"ל כתב לי³¹⁷ כי ראיות הר"ן בתשובה זו הן חלושות, דאפשר לומר בכולן מעשה שהיה כך היה ושכל בתי דינים שהיו בסאלוני"ק בימי איתני וגאוני עולם שהיו בה פשט המנהג להתיר באמור הגוי איש פלוני בן פלוני או ממקום פלוני מת אף על פי שלא יקדים שום דבר אחר ובלבד שלא יתכוין לא להתיר ולא להעיד, ע"כ. וכך הם דברי הריב"ש בתשובות שכתבתי בסמוך וכן אמר לי מורי הרב הגדול ה"ר יעקב בי רב ז"ל שהוא מורה להתיר בפשיטות ומעשה בא לפניו... והתיר נשותיהם על פי עדות זו כיון שלא שאלו לגוים והם השיבו מעצמם...

גם הריב"ש כתב במפורש (שו"ת, סי' שפ) שאין צורך בקישור דברים, אלא כל שבא ואמר מעצמו שמת פלוני בלי ששאלנו אותו – משיאין את אשתו. הריב"ש טוען שאף הרמב"ם לא התכוון בדווקא שצריך קישור דברים³¹⁸.

אם כן, דעת הבית יוסף³¹⁹ היא שאין צורך בקישור דברים, ואם הגוי אומר שישראל מת וברור שאינו מתכוון להעיד – סומכים על דבריו. דבר זה מובן אם נאמר שאנו מאמינים לדברי הגוי כאשר הוא מסל"ת, ועל כן אין צורך בקישור דברים.

ג. גוי מפי גוי

במשנה (קכב.) נאמר שבעדות אשה מקבלים עד מפי עד:

והוחזקו להיות משיאין עד מפי עד, מפי עבד, מפי אשה, מפי שפחה.

נשאלת השאלה אם דין זה קיים גם בגוי מסל"ת? כלומר, האם גוי מסל"ת ששמע מפי גוי מסל"ת נאמן להשיא אשה על פיו?

במקרה שישראל שמע מגוי מסל"ת נאמר בגמרא שנאמן (קכא):

ההוא עובד כוכבים דהוה קאמר ליה לישראל "קטול אספסתא ושדי לחיואי בשבתא, ואי לא – קטילנא לך כדקטילנא לפלוני בר ישראל דאמרי ליה בשיל לי קדירה בשבת ולא בשיל לי וקטילתיה". שמעה דביתהו ואתאי לקמיה דאביי. שהייתא תלתא ריגלי. אמר לה רב אדא בר אהבה: זיל לקמיה דרב יוסף, דחריף סכינא. אזלה קמיה, פשט מהא מתניתין: "עובד כוכבים שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הן, של עזיקה הן, של נטע רבעי הן – לא אמר כלום", לא נתכוון אלא להשיב מקחו.

כלומר, רב יוסף סירב להתיר אשה במקרה שגוי אמר ליהודי שיחלל שבת, ואם לא יעשה כן יהרגנו כשם שהרג יהודי אחר, בנימוק שהגוי אמר כן רק כדי להטיל אימה. אך משמע שאם סיבה זו אינה קיימת משיאין אשה על פי ישראל המעיד מפי גוי מסל"ת.

וכך פסק הרמב"ם (גירושין, פרק יג הל' יב):

וישראל ששמע מגוי המסל"ת מעיד ששמע ממנו ותנשא על פיו. במה דברים אמורים? שלא היתה שם אמתלא בשיחת הגוי שמא לא נתכוון אלא לדבר אחר, כגון שאמר לאחד עשה לי כך וכך שלא אהרוג אותך כדרך שהרגתי פלוני, אין זה מסל"ת שכונתו להטיל אימה על זה.

מלשונו נראה שדין זה תקף דווקא במקרה שישראל העיד מפי גוי מסל"ת, משום שישראל נאמן בעדותו, והוא מביא אלינו את דברי הגוי כהווייתם. אך במקרה שגוי מסל"ת מעיד על פי גוי מסל"ת, אין לנו כל יכולת להתרשם מדברי הראשון. אמנם, לו הייתה לגוי מסל"ת נאמנות, היה דינו שווה לשאר פסולים בעדות אשה, שבהם עד מפי עד נאמן.

המהרי"ק מביא ראייה שגוי מסל"ת מפי גוי מסל"ת כשר לעדות אשה מהמשנה (קכב.), שם טוען רבי עקיבא שאין משיאין אשה על פי

³¹⁷ מופיע בשו"ת להר"י טאיטצק, סי' יח.

³¹⁸ דברי הריב"ש הובאו ב"כסף משנה" על הרמב"ם.

³¹⁹ והדבר תמוה, שבשו"ע לא הזכיר המחבר את הדיון על קישור דברים כלל, ואף העתיק בסתם את דברי הרמב"ם.

עדות פסולים (כגון אשה). וחכמים שחולקים עליו מביאים ראיה נגדו:

ר' עקיבא אומר: לא על פי אשה, ולא על פי עבד, ולא על פי שפחה, ולא על פי קרובים... אמרו לו: מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים וחלה אחד מהם והביאוהו בפונדק, ובחזרתם אמרו לפונדקית: "איה חברנו?" נומית להם: "מת וקברתי", והשיאו את אשתו, ולא תהא כהנת כפונדקית? אמר להו: לכשתהא כפונדקית נאמנת, הפונדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו.

וכותב המהרי"ק (סימן קכא):

ראשונה על אשר כתבת דלא מצינו גוי מפי גוי במסל"ת נראה לע"ד שיש להביא ראיה שהוא נאמן מקל וחומר דאשה מפי אשה ואפילו עבד ואפילו שפחה דמהימנא כמו ששנינו בפרק בתרא דיבמות (קכב.) וכן פסקו כל הפוסקים. שהרי על כרחך צריך לומר דכותי מסל"ת מהימנא טפי מאשה המתכוונת להעיד, שהרי שנינו שם "... רבי עקיבא אומר לא על פי אשה ולא על פי קרובים. אמרו לו... אמר להם לכשתהא הפונדקית כו" ופירש שם רש"י וז"ל "אומר לכשתהא הפונדקית נאמנת כלומר לכשימצא הדבר אמת שהאמינו הפונדקית שהרי לא סמכו עליה אלא לפי תומה הסיחה בהאותה להם מקלו ותרמילו וקברו"... הרי לך בהדיא דאע"ג דפליג ר' עקיבא באשה, אפילו כהנת מיוחסת ואמר דלא מהימנא, אפילו הכי מודה בגויה מסל"ת דמהמנא... שמע מינה דכותי עדיף טפי מאשה המכוונת להעיד.

ואם כן, מדחזינן דאשה מפי אשה ומפי שפחה מהימנא, כ"ש כותי מסל"ת מפי כותי מסל"ת. ואין לומר דאדרבה מדרבנן נייתי ראיה דכותי מסל"ת גרע מאשה מדאמרו לו לרבי עקיבא ולא תהא בת כהנת כפונדקית... אלא ודאי צריך לומר דלדברי חכמים סמכו על עדות הפונדקית בלא טעם מסל"ת ומשום כך הוצרך להשיב להם שלא ימצאו הדברים כן שהרי לא עליה סמכו אלא מסל"ת היתה כו'. ומאחר שכן הרי זכינו לדין דמדרכי עקיבא מוכח דע"כ סבירא ליה דמהימנותא דכותי מסל"ת עדיף משהותא דאתתא ישראלית המכוונת להעיד.

המהרי"ק מסביר שלפי רבנן הפונדקית נאמנת אף שאינה מסל"ת, ואילו לפי רבי עקיבא נאמנת דווקא במסל"ת. ממילא לר"ע אין ללמוד קל וחומר מגוי מסל"ת להכשיר עדות פסול שמתכוון להעיד. מכך מסיק המהרי"ק שנאמנות גוי במסל"ת עדיפה על נאמנות פסול עדות. אם כן, כיוון שלהלכה פסול נאמן ואף פסול מפי פסול, קל וחומר שגוי מסל"ת מפי גוי נאמן גם כן³²⁰.

ברור שסברה זו תוקפה רק אם נאמר שלגוי מסל"ת יש נאמנות, אבל אם נאמר שזו רק התרשמות של בית הדין – אין לקל וחומר זה מקום, משום שבגוי מפי גוי חסרה ההתרשמות מדברי הראשון. לפי זה ניתן בהחלט לומר שגוי מסל"ת מוכיח לנו שהבעל מת באופן טוב יותר מפסול עדות, אך עדיין בעדות מפי גוי אחר יגרע. מכאן שהמהרי"ק סובר שאין הברדל בין הגדרת הנאמנות של הפסולים לזו של גוי מסל"ת.

דברים מפורשים אף יותר מצאנו בתרומת הדשן (פסקים סימן רכג) בשם תשובת מהר"ם:

כתב מהר"ם... דאין לך עדות גדול מנכרי המסל"ת... מדקאמר אין לך עדות גדול מנכרי, משמע דעדיפא מעדות שאר פסולים כמו אשה ועבד, ובאשה ועבד משנה שלמה היא דמשיאים אשה מפי עבד ומפי שפחה.

וכן פסק המחבר (סימן יז סע' טז):

עובד כוכבים מסיח לפי תומו מפי עובד כוכבים מסיח לפי תומו – משיאין על פיו.

אם כן, נמצאנו שוב למדים שהמחבר סובר שעדות גוי מסל"ת היא עדות שחכמים ראו אותה כמהימנה, ואילו לדעת רמב"ם אין בדברי הגוי אלא יצירת אומדנה שהבעל מת.

ד. עדות בכתב של גוי במסל"ת

פסק הרמב"ם (גירושין פרק יג הל' כח):

מצאו כתוב בשטר מת איש פלוני בן פלוני או נהרג איש פלוני בן פלוני ונודע שזה כתב ישראל – הרי זה תנשא אשתו.

יש להבין מדוע צריך לדעת שכתב את השטר ישראל, הרי אף אם כתבו גוי הוא מסל"ת?

³²⁰ יש לעיין הרבה על הוכחתו של המהרי"ק, שהרי מלבד שלפי סברת הרמב"ם אין הוכחתו נכונה, הרי שמגוף הדין, שרבי עקיבא הכשיר גוי מסל"ת ולא אשה, אף שבאשה אין חשש שקר, היא הוכחה חזקה שאין הגוי נאמן אלא שזו התרשמות. שהרי, אם נאמר שהמסל"ת רק מסיר את חשש השקר, במה עדיף גוי מסל"ת על פסול אחר, שהרי אין בפסולי עדות משום חשש שקר. אלא על כרחך שנאמן מכת התרשמות בית הדין, ואם כן הוכחת המהרי"ק "מעיקרא דדינא פירכא", וצ"ע.

והמגיד משנה מפרש (שם):

והטעם, לפי שלא הוכשר גוי אלא במסל"ת, אבל לא כתבו.

ומקשה הבית יוסף (בדק הבית, סימן יז ד"ה כתוב בשטר):

ומ"ש שלא הוכשר גוי אלא מסל"ת אבל לא כתבו, אין לו טעם. שאם כתוב בדרך מסל"ת למה יגרע?

לפי מה שאמרנו התירוץ פשוט, שבכתב אף שהגוי מסל"ת, אין לנו אפשרות להתרשם שהבעל מת, מכיוון שהגוי אינו בפנינו, ועל כן אין משיאים את האשה.

אך המחבר חולק ופוסק (סימן יז סע' יא):

מצאו כתוב בשטר מת איש פלוני בן פלוני או נהרג – תנשא אשתו, ואפילו אינו מקוים. ולהרמב"ם צריך שידעו שהוא כתב ישראל.

ומשמע שלא פסק את שיטת הרמב"ם להלכה. כאן ממשיך המחבר לשיטתו, שגוי מסל"ת נאמן ככל העדים, ועל כן מועילה עדותו גם בכתב.

ה. רוב דעות בגוי מסל"ת

נאמר בגמרא (פח:):

רבי נחמיה אומר: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד – הלך אחר רוב דעות, ועשו שתי נשים באשה אחת כשני אנשים באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד – כפלגא ופלגא דמי.

הבאנו כאן רק את דעת רבי נחמיה, שנפסקה להלכה מתוך המחלוקת בגמרא. לפי דעה זו הולכים אחר הרוב בעדות פסולים על מיתת הבעל. כלומר, שתי נשים עדיפות על אחת, בין לקולא ובין לחומרה, דהיינו: אם לא נישאה – תינשא, ואם נישאה על פי אשה ובאו שתי נשים ואמרו שלא מת – תצא.

וכן פסק הרמב"ם (גירושין, פרק יב הל' יח-כ):

בא עד אחד והעיד שמת בעלה והתירוה להנשא על פיו... ובאו שנים ואמרו לא מת, אע"פ שנשאת – תצא.

במה דברים אמורים? בשהיה האחד שנשאת על פיו כמו השנים שבאו והכחישו אותו, כגון שנשאת על פי איש ובאו שנים ואמרו לא מת, או שנשאת על פי אשה או על פי עצמה ובאו שתי נשים או שני פסולין של דבריהן ואמרו לא מת. אבל עד כשר אומר מת ונשים רבות או פסולין אומרים לא מת – הרי זה כמחצה למחצה, ואם נשאת לאחד מעדיה והיא אומרת ודאי מת הרי זו לא תצא.

הרמב"ם לא התייחס למקרה של גוי מסל"ת³²¹, כלומר מה יהיה הדין במקרה שגוי מסל"ת סיפר שהבעל מת ונישאה על פיו, ואחר כך סיפרו שני גויים מסל"ת שלא מת?

נראה שדין "רוב דעות" אינו תקף בגוי מסל"ת, משום שאין לגוי נאמנות של עד, אלא בית הדין מתרשם מדבריו לגבי מיתת הבעל. אם כן, המושג "רוב דעות" אינו שייך כאשר איננו מתייחסים כלל לדעת המעיד בדבר.

הרשב"א כתב סברה זו במפורש (שו"ת מיוחסות, סי' קכח³²²):

ואם הראשון העיד לפי תומו... והתירוה על פיו לינשא... ודאי הוא שמבטלין דברי העד הראשון ומוציאין אותה מהיתרה הראשון על פי שני הישמעאלים הבאים באחרונה שאומרים שלא מת, כדרך שאמרו בפסולי עדים כגון נשים ועבדים. שבאמת הולכים בהם אחר רוב דעות...

אלא שיש לדון בדבר, לפי שיש לומר שאין אומרים כן בישמעאלים וכותים. אלא כיון שהתירוה על פי כותי אחד מסל"ת, אע"פ שבאו אחר כך מאה כותים... אין מוציאין אותה מהיתרה הראשון. ואינם דומים לשאר פסולי עדות, לפי ששאר פסולים, בנשים ובעבדים ושפחות וקרובים, אפילו במתכוונים להעיד ולהתיר הרי אלו נאמנים, מפני שאין אנו חושדין אותם שמשקרים... אבל בכותי, לאו מחמת פסול עדות בלבד אנו פוסלין אותו, אלא אפילו מחמת שאנו מחזיקים אותו כשקרנים ומעידים דבר שאינו, כדכתיב "אשר פיהם דבר שוא", ומפני כך אמרו שאין הכותי נאמן

³²¹ יש להעיר שגם בגמרא אין התייחסות כזו, וניתן להסביר שמסיבה זו לא הביא הרמב"ם דין זה.

³²² וכן בחלק א' סי' תקפ, בקיצור.

אלא במסל"ת, אבל במתכוין להעיד אינו נאמן כלל.

והלכך, כשהכותי הראשון מעיד לפי תומו תחילה שמת – הרי הוא נאמן והתירוה על פיו לינשא כדרך שבית דין מתירין לינשא על פי שנים, והרי המסיח היה כשנים. והלכך כשנים אחרונים אומריין, אפילו לפי תומן, בהפך ממה שאמר הראשון – אין משגיחין בהם כלל, שאין מבטלין עדות בשיחה לבד, ששיחת הראשון הרי היא כעדות של שנים. ואם השנים מתכוונים להעיד אינן נאמנים כלל, שאין מאמינים אותם בתורת עדות כלל.

הרשב"א מחלק בין פסולי עדות לבין גוי מסל"ת בכך שכאשר התרנו על פי גוי מסל"ת אין אפשרות לבטל את הפסק להיתר על פי "שיחה בעלמא", אף אם באו שני גויים מסל"ת. ולענ"ד כוונתו היא כמו שאמרנו, שגוי מסל"ת אינו מהווה עדות אלא יוצר אומדנה, ועל כן אין משמעות לעובדה שבאו אחריו שני גויים מסל"ת, כיוון שאין מבטלים את פסק הדין אלא על פי עדות. לעומתם, המרדכי (יבמות סימן פט) מביא את דברי רבנו גרשום, הסובר שדין גוי מסל"ת לגבי "רוב דעות" הוא כדין שאר הפסולים: ... ואף עכו"ם אחד מסל"ת ואומר נהרג, ושני עכו"ם אומרים לא נהרג – אפילו נשאת תצא, דכפסולי עדות אזלינן בתר רוב דעות.

הבית יוסף מביא אותו (סימן יז, ד"ה ובתשובת הרשב"א):

והיא כתובה בקיצור ודברי הרשב"א ככתבם וכלשונם כתבתי בסמוך ועוד כתב שם אם בא ישמעאל תחלה ואמר מסיח לפי תומו מת והתירוה לינשא ואח"כ באו שני ישמעאלים ואמרו מסיחין לפי תומם לא מת נראה לכאורה דתצא כמו שאמרו בשאר הפסולים דאזלינן בתר רוב דעות ודעתי נוטה יותר דלא תצא ונתן טעם לדבר. ותשובה זו כתובה ג"כ בקיצור ושירי ליה מאריה למי שקיצרה...³²³ ועיין במרדכי פרק האשה בתרא (סי' פט) ועיין בהגהות מרדכי דכתובות (סי' שו)

הבית יוסף אומר באופן מפורש שאין לסמוך על תשובת הרשב"א, שנטתה דעתו לקולא, כי בתשובה הארוכה (במיוחדות) הוא אומר שאף שדעתו נוטה לקולא, אינו רוצה להעמיד דבריו. כמו כן הוא מפנה למרדכי, שכתב בפירושו שהולכים אחר רוב דעות גם בגוי מסל"ת. הדבר מתאים לטענתנו לעיל, שהמחבר סובר שגוי מסל"ת הוא עד ככל העדים.

ו. קברתיו

פסק הרמב"ם³²⁴ (גירושין פרק יג הל' כה):

יצא ישראל וגוי מעמנו למקום אחר ובא הגוי והשיח לפי תומו ואמר "איש שיצא עמי מכאן מת" – משיאין את אשתו, ואף על פי שאין הגוי יודע אותו האיש, והוא שיאמר קברתיו.

כיוון שהגוי נאמן רק מצד התרשמות בית הדין שדבריו אמת, הרי שאין הדבר מתברר אלא בסיפור ברור, כגון שאמר קברתיו³²⁵. והמחבר פסק (סימן יז סע' יז):

יצא גוי וישראל מעמנו למקום אחר, ובא הגוי ואמר, איש פלוני שיצא מכאן עמי מת, משיאין את אשתו... ויש אומרים שצריך שיאמר קברתיו.

המחבר סתם דלא כרמב"ם, משום שיש לגוי נאמנות מצד עצמו ולכן לדעתו אין צורך באמירה נוספת.

ז. סיכום

הצגנו שתי סברות אפשריות לנאמנות גוי מסל"ת להתיר לשוק אשה שמת בעלה.

האחת, שאין לגוי נאמנות כלל, אלא שבית הדין מתרשם מדבריו שהבעל אכן מת. הוכחנו שזו דעת הרמב"ם והרשב"א.

והשנייה, שהגוי נאמן כעד, אלא שמחמת חשש שמא הוא משקר יש צורך שיהיה מסל"ת. הוכחנו שזו סברת המחבר.

³²³ בסוף התשובה הארוכה כותב הרשב"א שאף שדעתו לקולא דעת רוב הרבנים לחומרה, ומבטל דעתו מפניהם. על השמטת דבר זה יצא קצפו של הבית יוסף.

³²⁴ יש להעיר כי ייתכן ש"קברתיו" מהווה תחליף לקישור דברים שדיברנו עליו לעיל.

³²⁵ עיין ברמ"א בסעיף יז, שמסייג את דברי הרמב"ם רק אם אינו מכיר את הישראל, ודברים אלה הובאו גם בבית יוסף ובבית שמואל שם ס"ק נד, שמביא ארבע שיטות לצמצום דברי הרמב"ם בזה. אך כל זה אינו דוחה את דברינו שבמקומות שאין הסיפור מבורר מצד עצמו צריך פרטים נוספים, מה שלא מצאנו כן בעדות ישראל ובעדות פסולים, שעדותם מתקבלת כלשונה.

נסכם את הנפקא מינות בטבלה:

מחבר	רמב"ם	
לא צריך	צריך	קישור דברים
מועיל	לא מועיל	גוי מפי גוי
מועיל	לא מועיל	גוי בכתב
הולכים אחריו	לא הולכים אחריו	רוב דעות
לא צריך שיאמר	צריך שיאמר	קברתיו